

Reflecting on the Sociological Role of the Cultural-Historical Approach in the Convergence of Tradition and Modernity (Case Study: Contemporary Iranian Carpets)

Maryam Motafakkerazad*

Roya Rezapour Moghadam**

Abstract

Recognized as a cultural and artistic commodity, the contemporary Iranian carpet has served to converge art and culture with traditional and identity components. The objective of the present study was to investigate how traditional and modern concepts would combine in contemporary carpets based on the cultural-historical approach. By asking the question “What are the cultural and historical components influencing the evolution of Iranian carpets”, the present study applied the qualitative descriptive-analytical method to investigate the data obtained from library documents. According to the findings from sociological studies, identity components such as the Iranian-Islamic culture and tradition appear to have a role to play in how contemporary carpets have evolved, as any developments meaning a change of approach would be made possible within cultural-historical studies. According to the Cultural-Historical approach, a locally-made carpet, inspired by religious and mythic concepts, seeks to represent cultural innovation and dynamism, eventually offering diverse concepts embodied in images. The diversity of designs and motifs of Iranian carpets, derived from traditions of historical eras, in

* Assistant Professor, Department of Islamic Arts (Carpet), Faculty of Carpets, Tabriz University of Islamic Art, Tabriz, Iran (Corresponding Author), m.motafakker@tabriziau.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Visual Arts, Faculty of Visual Arts, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran, rezapour@tabriziau.ac.ir

Date received: 02/07/2024, Date of acceptance: 26/11/2024

conjunction with the local cultures of various regions, involve abstract and illustrative naturalistic elements, serving as a binding agent in cultural identity.

Keywords: carpet, cultural history, tradition, symbolic motifs, naturalistic, evolution.

Introduction

Characterized by aesthetic and sociological components, Iranian carpets have served as a cultural-artistic and practical commodity. The aesthetic components of carpets represent an illustrative approach to conveying the sociological concepts of each era. For this, carpets, as cultural commodities, illustrate an Iranian-Islamic identity via artistic expression. A continuation of cultural concepts of various eras has embodied the cultural-historical approach in Iranian carpets. Thus, research on Iranian carpets requires historical and cultural studies, which serve to link art and culture with traditional and identity components. It is essential to understand the Iranian-Islamic culture and identity through historical and cultural studies within a sociological approach. The study of how cultural history has formed and been represented in Iranian carpets has led to identifying traditional identity-derived tastes because historical situations have resulted in common perceptual circumstances and sensual components in how arts are perceived. In sum, the convergence of contemporary tastes and traditional components would help form common motifs and designs. Contemporary Iranian carpets are characterized by aesthetic and sociological components, as well as cultural roots, requiring historical studies associated with the Iranian-Islamic culture to be dynamically represented. Today, carpets have experienced an evolving history influenced by traditional cultural concepts such as diverse religious and mythic concepts, conveying diverse designs and motifs. These traditional concepts have been derived from historical and cultural identity, representing symbolically diverse images in various regions. These religious and mythic concepts have led to diversely local and national motifs and designs in different carpets of various regions.

As stated above, the goal of the present study was to investigate the convergence of traditional and modern concepts in Iranian carpets using the cultural-historical approach; the main problem of the study was to investigate how traditional and modern components influence the formation and transformation of carpets.

Materials & methods

This study used a qualitative research method and involved a descriptive-analytical procedure to collect data derived from library documents.

By asking the question “What are the cultural and historical components influencing the evolution of Iranian carpets”, the present study investigated contemporary Tabriz carpets, hypothesizing that carpets illustratively represent the historical approach that have founded on past traditions and have evolved by revealing cultural identities.

Discussion & Results

Findings showed that traditional and modern components converged to form the cultural-historical approach of contemporary carpets. It was also found that, according to the sociological studies of contemporary carpets, a definition of the evolution of contemporary Iranian carpets would be incomplete without regard for the traditional approach derived from the Iranian-Islamic culture. According to the findings from sociological studies, identity components such as the Iranian-Islamic culture and traditions appear to have had a role in how contemporary carpets have evolved, as any developments meaning a change of approach would be made possible within cultural-historical studies. According to the Cultural-Historical approach, a locally made carpet, inspired by religious and mythic concepts, seeks to represent culturally innovative dynamism, eventually offering diverse concepts embodied in images. Carpets are thus said to seek a kind of modernity, entrenching their roots in religious and national identities. Diverse Iranian carpet designs and motifs, derived from traditions of historical eras, in keeping with locally woven cultural concepts, involve symbolic abstract and illustrative naturalistic motifs, which serve as interfaces in forming a cultural identity.

Conclusion

In the contemporary age, it was concluded, cultural and artistic studies are represented by modern concepts, reflecting the cultural history within the contemporary (modern) sociological structure that would help evolve the traditional Iranian carpet system, establish the relationship between traditional and contemporary Iranian carpet components, transform the production and consumption systems, and attract users. Because contemporary carpets seek to attract a multitude of users and appear to be interested in a multitude of tastes, the contemporary carpet

structure is founded on a mix of culture and tradition, along with a complicated social structure, by taking into account the factors influencing the carpet production system. Hence, in keeping with the evolving function of these factors and the redefinition of the role of designers and users influenced by cultural-historical and modern approaches, contemporary Iranian carpets can be dynamically reproduced. In sum, carpets have gone through a dynamic process, illustrating images of constantly changing traditional developments. On the other hand, evolving diversity in carpets' cultural-historical tradition has originated from their practical roles, being formed by the collective need and turning into a cultural good for exchanges amid rising cultural, commercial, and economic values over time. Contemporary carpets illustratively reflect past mythic traditions and are characterized by the aesthetic distinctions and commonalities of motif structures derived from various regions across Iran. In sum, developments in contemporary carpets based on contemporary sociological components are associated with common modernist approaches, with carpets blending traditional and modern motifs, diversifying and incorporating traditional elements into contemporary realistic motifs, and illustrating realistic and naturalistic images as in flower and hen motifs.

Bibliography

- Ashna, H. & Rouhani, M.R. (2010). Iranian's cultural identity; from theoretical approaches to fundamental components, *Cultural Research*, (3):157-185.[In persian]
- Ayatollahi, H.A. (2006). Traditionalism and de-traditionalism in carpet designs, *Goljam*, (4 and 5):5-10, Autumn and Winter. .[In persian]
- Afrough, M. (2014). *Signs and semiotics in Iranian carpets*, Tehran, Mirdashti publication, first ed. .[In persian]
- Afrough, M. (2011). Iranian-handicraft carpet patterns; elements and symbols of national identity, *Quarterly of National Studies*, 12(4):141-172 .[In persian]
- Ansari, M.; Asadi, P. & Mahdavejad, F. M. (2021). Critique of Iranian cultural history, *Interdisciplinary Studies in Humanities*, 13(4):89-115.[In persian]
- Bagheri, Y. (2021). *Innovation and diversity strategies in contemporary Iranian carpets*, M.A. Thesis, Tehran: University of Art .[In persian]
- Berg, P. (2010). *What is cultural history?* (N. Fazeli, and M. Ghelich, Trans.), Tehran: Research Institute of Islamic History (original work date, 2004) .[In persian]
- Bidokhti, M.A. (2021). Investigating the content of the movie "Iranian Carpets", from a sociological perspective of art, *Scientific Bi-quarterly of Rajshomar*, 2(3):5-22.[In persian]
- Parastesh, Sh. (2007). The dialectic of habitus and field in Pierre Bourdieu's theory of action, *Social Sciences Letter*, 30:1-32.[In persian]

441 Abstract

- Pourmand, H.A.; Mahdavejad, M.J. & Imani, E. (2010). The pattern of new designs in the development of hand-woven carpets, *Goljam*, (17):11-26.[In persian]
- Taghavi, T.; Kafshchian-Moghaddam, A. & Pahlavan-Nodeh, M. (2019). Reading the contemporality of art, *Journal of Fine Arts, Visual Arts*, 24(2):5-14 .[In persian]
- Tanhaei, A. & Khazaei, R. (2010). Reflection of prayer concepts in Safavid and Qajar altar rugs, *Journal of Islamic Art Studies*, 6(11):7-24.[In persian]
- Hamed, M.; Moridi, M.R. & Kamrani, B. (2023). Cultural-historical approach to the art of the Middle East, (The concept of otherness in the works of Iranian and Arab artists), *Islamic History Studies*, 15(56):83-110 .[In persian]
- Ramin, A. (2008). *Prelude to the sociology of art*, proceeding..., Tehran, Nei Publication quoted by Peterson.[In persian]
- Ravadrad, A.; Chitsazian, A.H. & Jeloli, A. (2021). 3(2);54-77.[In persian]
- Rahmati, Seyed M.H. (2008). Pathology of common and innovative carpets, *Journal of Goljam*, 4(10):47-68.[In persian]
- Rastkhiz, S. (2017). Effects of culture on the aesthetics of Iranian art crafts history, *Iranian and Islamic Historical Research*, (20):13-30.[In persian]
- Razavi, A. AL-Sadat & Khaje-Gir, A.R. (2013). Pattern of water lily in ancient Iran and Islamic era arts, *Research on Art*, 3(6):101-110.[In persian]
- Ranjbar, A. (2022). *Analyzing the pattern of hand-woven carpets of Arak's Sarough by emphasizing cultural identity reflection*, M.A. Thesis, Isfahan, Isfahan's University of Art .[In persian]
- Zhouleh, T. (2005). *Understanding samples of Iranian carpet*, Theran: Iran Carpet Joint Stock Company .[In persian]
- Chartier, R. (1999). Cultural history; the relationship between philosophy and History, (H.A. Nozari, Trans.), *Contemporary Iranian History*, 2(6):101-130 (Original work publication, 1997) .[In persian]
- Shariati, A. (1978). Collection of works, Tehran: Ershad Hosseiniyeh.[In persian]
- Sour-Esrafil, Sh. (2016). *Unknown identity hand-woven carpet*, (Taravati Mahjoubi, S. Trans.), First ed. Tehran: Mirdashti Cultural Academy Publication .[In persian]
- Zamiri, Ch. (2019). Investigating the history of confrontation between traditionalism and modernity in Iranian urban hand-woven carpet color and designs, *Journal of Islamic Art Studies*, 15(33):24-43.[In persian]
- Taherpour, N. (2021). *Sociology of Iranian art*, Tehran, Elm Publication .[In persian]
- Azizpouran, Z. Y Moradi, A.R. (2021). Sociological explanation of the relationship between cultural identity and cultural consumption (Young women of Shahin Shahr), *Sociology of Culture and Art*, 3(4):110-136.[In persian]
- Fazeli, N. (2007). Ups and downs of cultural history, *Monthly Book of History and Geography*, 11(110):26-35.[In persian]

- Farzin, S. & Hajizadeh, M.A. (2020). Comparative investigation of Iranian ancient symbols and their effects on carpets of the Islamic era, (Case study: Simorgh, the fight between the lion and the cow, and the symbol of Forouhar), *Bi-Quarterly of Rajshomar*, 1(2):123-133 .[In persian]
- Ghane'ei-Rad, M.A. & Khosrow-Khavar, F. (2006). Review of cultural factors of increased female admission to universities, *Women Research*, (4):115-138 .[In persian]
- Kabiir, M.A. & Amir-Hajilou, P. (2014). Investigating animal motifs in Turkmen carpets, *Applied Arts*, (4):39-50 .[In persian]
- Giddens, A. (2008). *Modernity and self-identity*, (N. Movafghian, Trans.), Tehran: Nei .[In persian]
- Moradi, A.R. (2015). Iranian ethnic groups' cultural identity and its effects on national identity and national integration in Iranian society, *Cultural Engineering*, (84):128-144 .[In persian]
- Mohsenzadeh, R.& Fakouhi, N. (2019). Exploring cultural-history of feeding in Iran (Cultural exploration in the relationship between life and water crisis), *Sociology of Culture and Art*, 1(1):93-121 .[In persian]
- Nikouei, M. (2010). *Factors affecting innovation and creativity in Irana hand-woven caret designs*, Proceeding of the 1st National Seminar on Hand-woven Carpet Research, Tehran, Ministry of Commerce, National Center for Iranian Carpets .[In persian]
- Hynick, N. (2019). *Sociology of art* (A. Nikgozar, Trans.). Tehran, Agah.[In persian]
- Jonathan, H. (2013). *Key concepts of the history of art* (P. Alavi. Trans.), Tehran Pashuten Publication .[In persian]

تاملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد تاریخ فرهنگی در همگرایی سنت و مدرنیته (مطالعه موردی: قالی معاصر ایرانی)

مریم متفکرآزاد*

رویا رضاپورمقدم**

چکیده

قالی ایرانی به عنوان کالایی فرهنگی - هنری و در عین حال کاربردی شناخته شده است؛ لذا به عنوان عامل واسطه جهت همگرایی هنر و فرهنگ با مولفه‌های سنتی و هویتی ایفای نقش می‌نماید. هدف از پژوهش حاضر همگرایی مفاهیم سنتی و مدرن در قالی معاصر براساس رویکرد تاریخ فرهنگی است. پژوهش حاضر با طرح سوالی چون مولفه‌های تاریخی و فرهنگی تاثیرگذار بر تحول قالی ایرانی کدامند؟ به شیوه کیفی و روش توصیفی - تحلیلی به بررسی داده‌های به دست آمده از اسناد کتابخانه‌ای پرداخته است. برطبق یافته‌های پژوهش در مطالعات جامعه‌شناختی مولفه‌های هویتی چون فرهنگ و سنت ایرانی - اسلامی در روند شکل‌گیری قالی معاصر نقش داشته و هرگونه رشد و تحول به معنای تغییر رویکرد در حیطه مطالعات تاریخ فرهنگی میسر خواهد بود. طبق رویکرد تاریخ فرهنگی، قالی با تجربه‌ای بومی که برگرفته از تأثیرات مفاهیم دینی و اساطیری است در پی نوآوری و پویایی فرهنگی می‌باشد که نهایتاً تنوعی از مفاهیم را در قالب تصاویر ارائه می‌نماید. تنوع طرح و نقش مایه قالی ایرانی که برگرفته از سنت‌های ادوار تاریخی به همراه

* استادیار گروه هنرهای اسلامی (فرش)، دانشکده فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)، m.motafakker@tabriziau.ac.ir

** استادیار گروه هنرهای تجسمی، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران، rezapour@tabriziau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۵

مفاهیم فرهنگ بومی مناطق مختلف بافت است، شامل عناصر تجریدی و طبیعت‌گرای تصویری می‌باشد که به عنوان عامل واسطه‌ای در هویت فرهنگی ایفای نقش می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: قالی، تاریخ فرهنگی، سنت، نقش‌مایه‌های نمادین، طبیعت‌گرا، تحول.

۱. مقدمه

قالی ایرانی کالایی هنری- کاربردی با مولفه فرهنگی می‌باشد. این هنر طول تاریخ همواره با ساختار متنوعی از طرح و نقش‌مایه‌ها تحت تاثیر مولفه‌های جامعه‌شناختی بوده است. فلذا این تنوع بازنمود سیر تحول قالی بوده که بازتابی از رویکردهای تاریخ فرهنگی آن است. از این رو به عنوان کالایی فرهنگی محسوب شده که همواره نیازمند پویایی و تحول بر مبنای مولفه‌های تاریخی در بازتابی از نقش‌مایه‌های نمادین تجریدی و طبیعت‌گرای تصویری می‌باشد. در مطالعات جامعه‌شناختی هنرها، نقش رویکرد تاریخ فرهنگی به عنوان بازبینی هویت سنتی و فرهنگی حائز اهمیت است. قالی از جمله مهم‌ترین هنرهای مرتبط با جامعه‌شناسی به مثابه مطالعه زندگی و رفتار اجتماعی مردمان هر سرزمین، به عنوان وجهی از سنت فرهنگی قلمداد می‌شود. از این رو «تاریخ فرهنگی حضور پررنگی در خاستگاه جامعه‌شناسی هنر داشته است. این جریان فکری در قرن نوزدهم ظاهر شد» (هینیک، ۱۳۹۸: ۲۴). ارائه تعریف از قالی و سیر تحول آن به عنوان کالایی فرهنگی مشتمل بر تعاریفی برگرفته از سنت تاریخ فرهنگی بوده که ریشه در نظام جامعه‌شناختی دارد. مطالعه روند شکل‌گیری تاریخ فرهنگی و نمود آن در قالی ایرانی موجب شناخت سلایقی برگرفته از هویت سنتی می‌گردد؛ چرا که موقعیت‌های تاریخی موجب ایجاد شرایط ادراکی و مولفه‌های احساسی مشترک در درک هنرها خواهد شد. در نهایت همگرایی سلاقی معاصر با مولفه‌های سنتی موجب شکل‌گیری نقش‌مایه‌ها و طرح‌های مشترک می‌گردد. دلیل این اشتراکات فرهنگی و نمود آنها در نقش‌مایه‌های هنری نشأت گرفته از سلاقی افرادی بوده که در ایجاد کالاهای هنری با نقش فرهنگی تاثیر داشته و به نوعی از عادت‌واره‌ها و احساسات مشترک نیز برخوردار بوده و این همگرایی جامعه‌پذیری، خصلتها و مولفه‌های مشترک در آنها قرار می‌دهد. در واقع یک طبقه اجتماعی با مولفه‌های یکسان وجودی، افرادی و مخاطبانی با عادت‌واره‌های مشترک پرورش می‌دهد (پرستش، ۱۳۸۶: محسن‌زاده، ۱۳۹۸: ۵). قالی معاصر ایرانی با مولفه‌های زیبایی‌شناختی و جامعه‌شناختی، ریشه فرهنگی داشته و جهت پویایی و به روز رسانی مستلزم مطالعات تاریخی وابسته به فرهنگ ایرانی -

ناملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد ... (مریم متفکرآزاد و رویا رضاپورمقدم) ۴۴۵

اسلامی است. تأثیرات فرهنگ سنتی همچون مفاهیم دینی و اساطیری در تنوع و انتقال طرح‌ها و نقشمایه‌های قالی از مسائل مهمی می‌باشد که نقش بسزایی در سیر تحول آن در عصر معاصر دارد. این مفاهیم سنتی برگرفته از تاریخ و هویت فرهنگی بوده که در هر منطقه قالی بافی در قالب تصاویر متنوع نمادین جلوه نموده است. تنوع مفاهیم دینی و اساطیری موجب ایجاد طرح‌ها و نقشمایه‌های متنوع بومی و ملی در قالی مناطق مختلف ایران گردیده است. از آنجا که مساله اصلی پژوهش حاضر میزان همگرایی تأثیرات مولفه‌های سنتی و مدرن در روند شکل‌گیری و تحول قالی است لذا با هدف شناخت قالی ایرانی، به تأثیرات مولفه‌های تاریخی برگرفته از فرهنگ، سنت پرداخته شده است. از این رو شناخت قالی هر عصر با رویکرد تاریخ فرهنگی در همگرایی سنت و مدرنیته میسر است. لذا براساس رویکرد تاریخی- فرهنگی کاربست نقش‌مایه‌ها سنتی و نمادین موجب پیوستگی فرهنگی و نهایتاً پویایی و تحول خواهد شد. در این زمینه با مطالعات تاریخ فرهنگی به جستجوی تجربه‌های فرهنگی بوده که نمود تصویری در قالی هر عصر دارند. در این مقاله قالی ایرانی را از منظر سنت، فرهنگ و بازتاب تاریخ فرهنگی در آن مورد مطالعه قرار داده و همگرایی میان سنت و مدرنیته و چگونگی ارتباط میان این مفاهیم در فرش حائز اهمیت است؛ چرا که به دنبال مفهوم تحول قالی معاصر بر مبنای تاریخی برگرفته از فرهنگ و سنت هستیم. از این رو مبانی نظری مرتبط با قالی در زمینه تاریخ فرهنگی و جامعه‌شناسی، به منظور شناخت تأثیرات مبانی سنتی و فرهنگی بر قالی معاصر مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. در نهایت با روش تحقیق توصیفی- تحلیلی و به شیوه کیفی به تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته شده است.

۲. پیشینه تحقیق

مطالعات مرتبط با پژوهش حاضر در دو زمینه پژوهش‌های مرتبط با قالی ایرانی و همچنین پژوهش‌های مرتبط با رویکرد این پژوهش می‌باشند. در زمینه قالی، باقری در پایان‌نامه کارشناسی راشد (۱۳۹۰) تحت عنوان «راهبردهای نوآوری و تنوع‌بخشی در طرح و نقش قالی معاصر ایران»، با رویکرد اقتصادی موضوع را مورد بررسی قرار داده و در راستای مطالعه خلاقیت و نوآوری در هنر صفوی، بر نگرش سنت‌گرایی در این زمینه تأکید شده است. پورمند و همکاران در مقاله‌ای (۱۳۸۹) تحت عنوان «نقش طرح‌های جدید در توسعه و گسترش فرش دستباف» بر اهمیت نگه‌داری بازار فرش دستباف به اندازه جنبه هنری

تاکید نموده و بر حفظ تعادل بین جنبه هنری و زیبایی شناختی و توجه به بازار فروش فرش ایرانی تاکید می نمایند. در این راستا ضمیری و همکاران در مقاله‌ای (۱۳۹۸) تحت عنوان «بررسی تاریخی تقابل سنت و مدرنیته در طرح و رنگ فرش دستباف شهری ایران» با مطالعه چهار منطقه شهری شامل (کرمان، اصفهان، تبریز و مشهد) تحولات فرش دستباف شهری ایران در توسعه حاصل از مدرنیته را مورد مطالعه قرار داده‌اند. رنجبر در پایان‌نامه تحت عنوان (۱۳۹۱) «تحلیل محتوای نقوش فرش دستباف ساروق اراک با تاکید بر بازنمایی هویت فرهنگی»، علایم و عناصر و آداب و رسوم فرش ساروق را مورد مطالعه قرار داده و در این راستا میزان تاثیرات فرهنگی و باورهای بومی بر شکل و نمود نقش‌مایه‌های آن پرداخته است. در نهایت دلیل و معانی به کارگیری آنها را بیان کرده است. افروغ در مقاله‌ای (۱۳۹۰) تحت عنوان «نقوش قالی دستباف ایرانی، عناصر و نمادهایی از هویت ملی» از قالی به عنوان شناسنامه فرهنگی نام برده است. در نتیجه معتقد از عناصر و نمادهای تصویری در قالی دستباف که همان نقوش فرش بوده، اشاره به هویت ایرانی دارند. در این پژوهش به طبقه بندی انواع نمادهای گیاهی و جانوری و.. پرداخته شده است. در زمینه ارتباط قالی با مباحث جامعه‌شناختی، راودراد و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی دنیای هنر فرش (مورد مطالعه: منطقه اراک)». با استفاده از نظریه دنیای هنر هوراد بکر مناسبات و روابط اجتماعی پیرامون فرش به عنوان یک محصول فرهنگی تشریح گردیده است. براساس یافته‌های این پژوهش تولید فرش یک فعالیت هنری جمعی بوده که هر کدام از مشارکت‌کنندگان در این امر به عنوان دنیای هنر بر روی محصول نهایی که همان فرش می‌باشد، اثر می‌گذارند. حامدی و همکاران در مقاله‌ای (۱۴۰۲)، تحت عنوان «رویکرد تاریخ فرهنگی به هنر خاورمیانه (مفهوم دیگر بودگی در آثار هنرمندان ایران و عرب)»، تاریخ فرهنگی هنر خاور میانه را سازوکار شکل‌گیری هنر این منطقه بیان نموده و معتقد است تاریخ فرهنگی بیانگر چگونگی تلاش هنرمندان جهت خارج شدن از نگاه غیرگرای غربی است. در این راستا نتایج نشانگر این است که بخشی از هنرمندان معاصر با استفاده از دلالت‌های بومی، محلی و سنتی در آثار خویش، جریان تازه ای را در هنر معاصر خاورمیانه پیگیری می‌نمایند. رستخیز و همکاران در مقاله‌ای (۱۳۹۶) به «تاثیر فرهنگ در زیبایی‌شناسی در تاریخ هنرهای صناعی ایران» پرداخته است. در این مقاله ذکر گردیده، از آنجا که هنرهای صناعی بخش جدایی‌ناپذیر از فرهنگ ایرانی بوده، فلذا رابطه زیبایی‌شناسی میراث فرهنگ با مردم مورد بررسی قرار گرفته. در نهایت معتقد

ناملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد ... (مریم متفکر آزاد و رویا رضاپورمقدم) ۴۴۷

است آثار هنری جدیدی در امتداد سنت هنری گذشته تولید می‌شوند. انصاری و همکاران در مقاله‌ای (۱۴۰۰) تحت عنوان «نقد جریان تاریخ فرهنگی در ایران»، ضمن معرفی و ارائه تعریفی از تاریخ فرهنگی به عنوان رویکردی در حوزه تاریخ و فرهنگ، منابع در حوزه تاریخ فرهنگی را در دو دسته تقسیم بندی نموده است. براساس نتایج پژوهش به ارائه راهکارهایی چون نقد و تحلیل موضوعات تاریخ فرهنگی و تلاش جهت ایجاد سنت ایرانی تاریخ فرهنگی با بهره‌گیری از نظریه‌های درون فرهنگی و.. پرداخته است. شارتیه (۱۳۷۷) در کتاب «تاریخ فرهنگی؛ رابطه فلسفه و تاریخ». به بررسی روشهای تدبر در تاریخ فرهنگی و بازنمایی آن پرداخته است. در این راستا کارکرد تاریخ فرهنگی در سنت تاریخ‌نگاری را بیان نموده است که در نتیجه معتقد است مفهوم بازنمایی باید پایه و اساس رویکرد فرهنگی به تاریخ معاصر باشد. از این رو درک مفهوم گفتمان حائز اهمیت بوده که با درک کاربست‌ها ممکن می‌نماید و به معنای اعمال متن به مخاطب قابل تعریف می‌باشد. برک (۱۳۸۹) در تاریخ فرهنگی چیست؟ به روند شکل‌گیری و تحولات جریان تاریخ فرهنگی از گذشته (۱۸۰۰م) تا عصر کنونی پرداخته است. در این راستا نتایج حاکی از بسط تاریخ فرهنگی جدیدی به حوزه‌های سیاست و احساسات و احیای تاریخ سستی با بازگشت به نظریات بورکهارت به صورت نمادین. مرادی (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «هویت فرهنگی اقوام ایرانی و تاثیر آن بر هویت ملی و انسجام ملی ایرانیان، با بهره‌گیری از شباهت‌ها و تفاوت‌های فرهنگی اقوام مختلف، معتقد است که گذشته تاریخی، سنت‌ها و اسوه‌های دینی و قومی، هنر و ادبیات، هویت فرهنگی جامعه را شکل می‌بخشد. فرزین و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله ای تحت عنوان «پژوهشی تطبیقی در نمادهای باستانی ایران و تأثیر آن در قالی های دوره اسلامی (مطالعه موردی: سیمرغ، جدال شیر و گاو و نماد فروهر)» به کاربرد نقوش نمادین در قالی تحت تاثیر دین، آئین و فرهنگ بومی پرداخته است. در این پژوهش به تاثیر فرهنگ اسلامی و نمادگرایی با کاربرد سه نماد در قالیهای دوران اسلامی که ریشه در قالی های پیش از اسلام داشته اشاره شده است. در نتیجه معتقد است که نمادها میتوانند به حیات خود ادامه دهند اگر مطابق نگاه مذهبی و سیاسی جامعه آن روز باشند. کبیری و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله ای تحت عنوان «بررسی نقشمایه های جانوری در قالی ترکمن» به سابقه قالی بافی بومی و منطقه ای در ایران پرداخته است. در این پژوهش نقشمایه های نمادین ترکمن ها از منظر نقشمایه های گیاهی و حیوانی مورد مطالعه قرار گرفته شده است. علی‌رغم توجه پژوهشگران به مبحث قالی ایرانی، این

مطالعات از زاویه‌ای متفاوت و یا محدود به بررسی موضوع پرداخته‌اند. اهمیت این پژوهش در پرداختن به مفهوم معاصر و انطباق آن با مولفه‌های سنتی بوده که در نهایت نمود تصویری از مولفه‌های ویژه بصری و فرهنگی است. در این پژوهش به صورت دقیق و مبسوط به موضوع پرداخته شده است). از سویی نیز در این پژوهش نگاه جامع و چندبعدی به قالی ایرانی که بازتاب رویکردهای مختلف در این زمینه می‌باشد (مطالعات در ابعاد جامعه‌شناسی موضوعات قالی و تاثیر گفتمان‌های رایج در این آثار و همچنین بیان رویکرد خاص در این زمینه) و ارتباط مفاهیم سنتی با رویکردهای معاصر جهت بهره‌مندی طیف وسیعی از مخاطبان امروزی حائز اهمیت است. لذا پژوهش حاضر از ابعاد جامعیت موضوع و انطباق رویکردهای چندوجهی به موضوع مورد توجه است.

۳. مبانی نظری پژوهش

مطالعه رویکرد تاریخ فرهنگی در ساختار جامعه‌شناسی هنر از جمله ارتباط و پیوستگی معنایی میان حوزه‌های مختلف مطالعاتی چون رویکردهای سنتی، معاصر و مباحثی چون تاریخ، هویت فرهنگی، معاصریت را شکل می‌بخشد. در حیطه هنر و مباحث مرتبط با جامعه‌شناسی هنر تنوعی از نظریات اندیشمندان وجود دارد، به نحوی که:

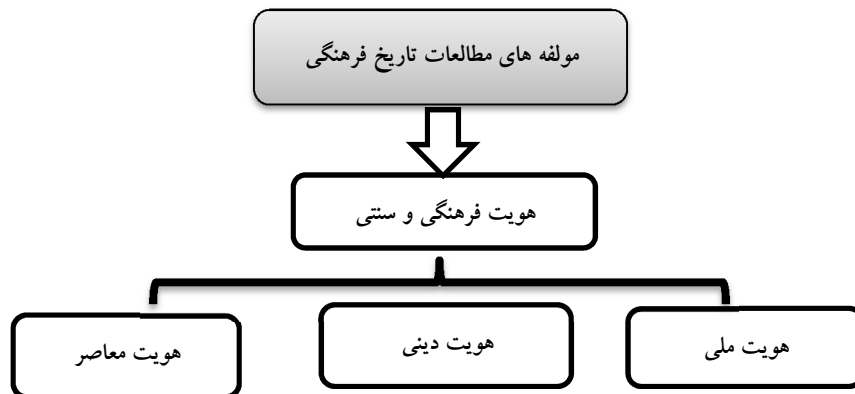
در نیمه نخست قرن بیستم، دو نگرش در مورد امکان تحلیل جامعه‌شناختی هنر وجود داشته، در حالی که مخالفانی مانند (دنيس دونوگو) از کیفیت رمزآلود هنر دفاع می‌کردند؛ جامعه‌شناسانی مانند (پیر بوردیو) و (هوارد بکر) تحولات بینش‌ها و ارزش‌های زیبایی‌شناسانه را تحلیل جامعه‌شناسانه کردند (رامین، ۱۳۸۷: ۱۱۴).

فلذا مطالعه ارتباط این دو رویکرد در شکل‌دهی سنت فرهنگی و تاریخی در هر سرزمینی مدنظر است. از سویی نیز ورار زولبرگ، دو رویکرد (نگاه از داخل و نگاه از خارج) را در مورد مفهوم هنر مطرح می‌نماید:

رویکرد اصحاب علوم انسانی یعنی ادبا، فضلا، هنرمندان، زیباشناسان و گروهی از مورخان (نگاه از داخل) به هنر می‌نامند، در حالی که در نگاه از داخل و به ویژه نگاه زیبایی‌شناسانه به هنر است و رویکرد دانشوران علوم اجتماعی، ... و در سرلوحه آنان جامعه‌شناسان به هنر را (نگاه از خارج) می‌نامند، در نگاه از خارج، پژوهشگران معتقد به تجلی پذیر بودن هنر و تاثیرپذیری کیفیت و محتوا و فرایند شکل‌گیری آثار هنری از عوامل غیر فردی و اجتماعی هستند (بیدختی، ۱۴۰۰: ۸).

انطباق میان این دو نظریه در هنرهای سنتی به مثابه متونی که به عنوان اصلی‌ترین شواهد و منابع فرایندهای تاریخی و فرهنگی جوامع می‌باشند، حائز اهمیت است. هنرها به عنوان کالایی فرهنگی، با نگاه از داخل و نگاه بیرونی به آثار هنری، ابعاد مهمی از شرایط فرهنگی تولید، عرضه، دریافت و بازنمایی آن‌ها در ادوار مختلف تاریخی و معاصر نمایان می‌سازند. از میان نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی نظریه «جورج زیمل» بیشتر به رویکرد تاریخ فرهنگی هنر نزدیکتر است. از نظر ایشان تکثر رویکردهای معاصر به دلیل تنوع نظرات و سلاقی افراد، موجب تنوع و تحول به ویژه در نقش‌مایه‌های هنرهای سنتی شده است، از منظر جامعه‌شناسی هنر معاصر، رویکرد و گفتمان جامعه به سوی تحول و تغییر در سلاقی نظام تولید از جمله مخاطبان رفته که با ایجاد طرح‌های تحول یافته در همگرایی سنت‌ها با مفاهیم جدید نمایان خواهد شد. از این رو رویکرد تاریخ فرهنگی به عنوان جریان فکری از قرن نوزدهم نمود یافت. لذا مفهومی مرتبط با ابعاد زیبایی‌شناختی هنرها در همگرایی رویکردهای سنتی و معاصر است. «تاریخ فرهنگی رویکردی میان رشته‌ای در تاریخ نگاری است که تلاش میکند دو حوزه اصلی علوم انسانی، یعنی تاریخ و فرهنگ، را در تعامل با یکدیگر به کار گیرد» (انصاری، ۱۴۰۰: ۸۹). در مطالعات هنری بر مبنای رویکرد تاریخ فرهنگی تعامل میان تاریخ و فرهنگ، با شناخت شاخص‌های اصلی فرهنگ برگرفته از سنتهای ایرانی - اسلامی نمایان است. «میان رشته‌ای بودن تاریخ فرهنگی از یک سو به دلیل فراهم آوردن امکان تحلیل‌های پیچیده‌تر، چندلایه‌تر و کیفی‌تر، مزیت محسوب می‌شود؛ از سویی دیگر، به دلیل نیازمند بودن تحلیل‌ها به اطلاعات گسترده از رشته‌های مختلف بسیار دشوار است» (برک، ۱۳۸۹: ۲۰). در هر عصری توجه به فرهنگ و نیاز به بازگشت به سنتها و فرهنگ جهت تحول برای همگان نیاز ضروری است. در مطالعات تاریخ فرهنگی توجه به فرهنگ عامه علی‌الخصوص در جامعه سنتی به دلیل اهمیت ارتباط جدایی ناپذیر سنت و مدرنیته، حائز اهمیت می‌باشد. این فرهنگ عامه بیشتر در تنوعی از هنرها که در ارتباط با عامه مردمان شکل گرفته اند، نمود دارد. همانند انواع هنرها و صنایع دستی و سنتی (فاضلی، ۱۳۸۶: ۲۶-۳۵). بازتاب مطالعات تاریخ فرهنگی در هنرهای ایرانی با دو جنبه نمادین و تصویری از ساختار فرهنگی، اجتماعی و سنتی بر گرفته شده است. در این راستا نقش فرهنگ و سنت در ساختار هویتی هنرهای ایرانی مهم می‌نمایند. در مطالعات هنرهای سنتی در عصر معاصر به دلیل جنبه کاربردی و تحول یافته آن‌ها همگرایی میان سنت و مدرنیته وجود دارد؛ از جمله مولفه‌های رویکرد تاریخ فرهنگی در هنرهای سنتی ایرانی،

پرداختن به فرهنگ و هنر والایی چون قالی به همراه توجه به فرهنگ و سلاقی عامه مردمان است. از این رو بر طبق نمودار شماره (۲) در مطالعات رویکرد تاریخ فرهنگی مفاهیمی چون هویت فرهنگی، سنتی، دینی، ملی و معاصر و... حائز اهمیت می‌باشند.

نمودار ۲. مؤلفه‌های مطالعات تاریخی - فرهنگی،
نگارنده

۴. بازتاب نقش فرهنگ سنتی در هویت تاریخ فرهنگی قالی

شناخت هویت فرهنگی با ارائه تعریفی از فرهنگ هر جامعه که در کالاهای فرهنگی نمود دارد، میسر است. از این رو فرهنگ «مجموعه ویژگی‌های رفتاری و عقیدتی اکتسابی اعضا یک جامعه خاص می‌باشد... به عبارت ساده‌تر فرهنگ به ارزش‌های اعضای یک جامعه، هنجارهایی که از آن پیروی می‌کنند و کالاهای مادی که تولید می‌کنند اطلاق می‌شود» (طاهرپور، ۱۴۰۰: ۴۵۴-۴۵۳). همان‌طوری که «ناتالی هینیک» در کتاب «جامعه‌شناسی هنر» ذکر نموده، واژه فرهنگ با گستره معنایی خود در بردارنده مفهوم مهارت و تجربه‌های هنری و همچنین آداب و رسوم و تمدن جامعه‌ای مشخص است (هینیک، ۱۳۹۸، ۱۷-۱۸). تعریف فرهنگ در مفهوم سنتی با تغییرات معنایی همراه بوده به نحوی که سه جنبه بهم پیوسته دارد:

۱) سنتها و فرم‌های هنری خاص و برگزیده‌ای که به عنوان نشانه‌ی بالاترین دست آوردها و ارزش‌های یک جامعه‌ی خاص نگهداری می‌شوند. ۲- تمام ساخته‌ها، نهادها و فعالیت‌هایی که «فرهنگ مادی» یک جامعه خاص را تشکیل می‌دهند... ۳)

ناملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد ... (مریم متفکر آزاد و رویا رضاپورمقدم) ۴۵۱

روابط زنده میان افراد و گروه‌های جامعه که نظام‌های به هم پیوسته‌ی اقتصادی، سیاسی، نسبی (خویشاوندی) و ارتباطاتی آن‌ها را نشان می‌دهد (هریس، ۱۳۹۲: ۹۸).

تعریف ذکر شده از فرهنگ نمودی از پیوستگی فرهنگی در تعاریف جامعه‌شناسی بوده که بخش مهمی از مطالعات و اهداف تاریخ فرهنگی را شکل می‌بخشد. در مطالعات تاریخ فرهنگی می‌توان هنرهای سنتی چون قالی که برگرفته از هویت فرهنگی هستند را مورد مطالعه قرار داد که در هر عصری بر مبنای تحولات جامعه‌شناختی بروز رسانی گردیده و در عین حال چارچوب سنتی و مبنای فرهنگی را حفظ نموده‌اند. بنابراین در راستای نوآوری در هنرها نیاز به شناخت هویت فرهنگ سنتی با مولفه نمادگرایی توأم با خلاقیت و تحول می‌باشد. «گیدنز هویت را تعریفی که شخص از خودش دارد و در ایجاد کنش متقابل از دیگران می‌داند (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۵). اگر هویت فرهنگی یک ملت، حاصل خودآگاهی نسبت به انباشتی تاریخی از تجربه‌های فرهنگی آن ملت باشد که در طول زمان شکل گرفته است. طبعاً این مبنا در مورد کشوری چون ایران از اهمیت زیادی برخوردار است» (عزیزپوران و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۶). بنابراین قالی به عنوان بخش یکپارچه‌ای از سنت فرهنگی برخوردار از تنوع مولفه‌های فرهنگی می‌باشد که به صورت کالایی فرهنگی با مولفه‌های تصویری، رویکردهای سنتی و تاریخی هر عصر را نمایان می‌سازند. از این رو مطالعات تاریخ فرهنگی نمودی از نقش ساختار سنتی در شکل‌دهی هویت قالی است.

سنت هرگونه رهاورد و دستاورد تاریخی و کهن است... تابع باورها و اندیشه و نیاز ایجاد و به مرور تکمیل شده... پس سنت را باید به طور خلاصه فعالیت‌ها و موضوعات ایجاد شده و به محک تجربه درآمده دانست که در کوران تجربه مسیر تکامل را پیموده است (نیکویی، ۱۳۸۱: ۴۷).

از این رو سنت (Tradition) مفهومی برگرفته از حوزه‌های فرهنگ دین و ملی بوده که به صورت تصویری در قالی ایرانی مشهود است. در هر عصری رویکرد سنتی همسو با مولفه‌های آن عصر نمایان است. در مطالعات تاریخ فرهنگی جوامع، وجه اشتراک مفاهیم سنتی و مدرن در تنوع و تحول است، بنابراین ثبات و استمرار به همراه پویایی را مولفه بارز سنت باید دانست که با مولفه‌های هنرهای معاصر همخوانی دارد. در واقع سنت دستاویزی برای خلق نو و جدیدی می‌باشد که نحوه کاربست آن حائز اهمیت است. در این مورد دکتر علی شریعتی بر فرهنگ بومی و سنتی علی‌الخصوص نقش اسلام و مذهب شیعه در فرهنگ‌سازی و روشنفکری تأکید دارد و معتقد است برعکس اتهام روشنفکران سکولار بر

علیه دین، اسلام و تشیع می‌توانند منابع پویای برای پیشرفت محسوب شوند (شریعتی، ۱۳۵۸: ۱۷). بنابراین سنت از منظر هنرهای ایرانی برگرفته از فرهنگ ایرانی-اسلامی بوده که براساس مولفه‌های هر عصر تحول می‌یابد. لذا دو ویژگی پایداری سنت‌ها و تحول هنرها در عصر معاصر جلوه می‌نماید. قالی ایرانی از منظر سنت با ماهیت دینی و ملی شناخته شده است؛ نقش هویت دینی و ملی و ارتباط گسست‌ناپذیر آن‌ها با سنت در قالی نمایان است. «استمرار مولفه دیانت در هویت فرهنگی ایرانیان غیر قابل انکار است و دین نیز مانند زبان در حوزه هویت فرهنگی و هویت ملی مورد نظر بوده است» (آشنا و روحانی، ۱۳۸۹: ۱۷۱). هنرهای کاربردی چون قالی به عنوان کالایی فرهنگی عامل واسطه میان سنت فرهنگی و نیازهای هر عصر، تمامی ابعاد شکل دهنده هویت فرهنگی از جمله تاریخ و نظام جامعه‌شناختی هنرها، قابلیت تاثیرگذاری بر مصرف کالا و خدمات فرهنگی را در سیر تاریخ فرهنگی دارند. در این راستا

ابعاد «هویت فرهنگی» با مصرف «کالای فرهنگی» همراه است و «مصرف کالای فرهنگی» می‌توان به تقویت «هویت فرهنگی» کمک کند به خصوص در جوامعی که ارزش «هویت فرهنگی» در آن به خوبی شناخته شده است، نقش سازنده‌ای در بالا بردن «مصرف کالای فرهنگی» دارند (عزیزپور و همکاران: ۱۴۰۰: ۱۲۷).

قالی ایرانی به عنوان کالایی کاربردی علاوه بر جنبه مصرفی خود برآوردن نیاز جامعه (که موجب توجه به تنوع سلیق مخاطبان بیشتری می‌شود) و به واسطه همین مصرف فرهنگی، تولید و یا بازتولید و دوباره‌خوانی می‌شود، نقش فرهنگی خود را با زبان نمادپردازی و واقع‌گرایی در انتقال سنت‌های ملی و مذهبی در ادوار مختلف ایفا نموده است.

۵. یافته‌های پژوهش

براساس مطالعات تاریخ فرهنگی، اثر هنری همچون قالی را می‌توان بخش کوچکی از فرامتن فرهنگ و سنت ایرانی دانست. چرا که عامل واسطی میان رویکرد سنتی و مدرن به هنر است. به دلیل نقش کاربردی و مصرفی آن، شناخت جنبه‌های هویت بخش تاریخی و فرهنگی و نهایتاً تحول ساختاری آن اهمیت دارد. از این رو تاثیر فرهنگ سنتی و اساطیری مناطق بافت بر تنوع طرح های قالی حائز اهمیت است. چرا که از جمله مباحث مهم پیرامون تاریخ فرهنگی، فرهنگ برگرفته از سنتهای منطقه ای (محلی و بومی) است. در این

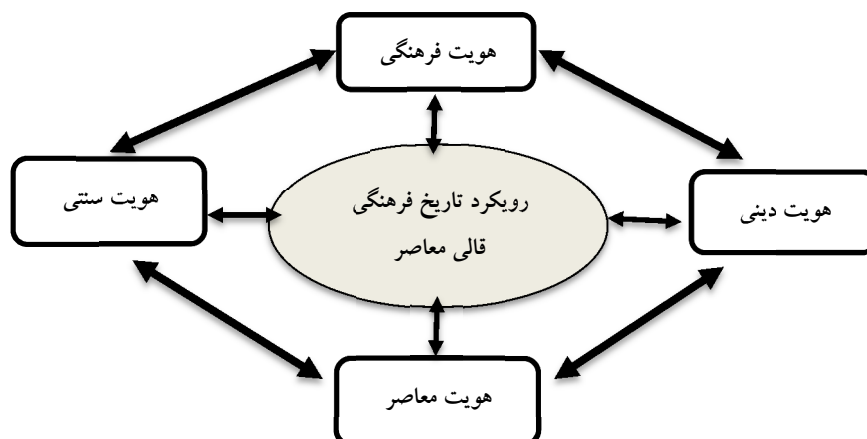
ناملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد ... (مریم متفکر آزاد و رویا رضاپورمقدم) ۴۵۳

میان مولفه خاص هنرهای سنتی ایرانی علی‌الخصوص قالی تنوع فرهنگ سنتی همچون هویت دینی و اساطیر می‌باشد که به نسبت مناطق مختلف در قالب تنوعی از طرح و نقشمایه‌های نمادین مشهود است. ارتباط و پیوستگی فرهنگی در مفاهیم دینی و اساطیری قبل و بعد از اسلام نمود کاملی از تاریخی فرهنگی پویای قالی ایرانی دارد. در واقع قالی به عنوان کالا و سرمایه فرهنگی زمینه ترویج فرهنگ و سنت دینی و ملی را به روش نمادین برای عموم مهیا می‌نماید؛ چرا که از دید سنتی، از جمله مولفه‌های قالی ایرانی نمادگرایی بود که بر طبق نظر هیلمن بیشتر نمادشناسی انسان‌شناسی مدنظر بوده تا نمادگرایی نقش‌مایه‌ای آن (افروغ، ۱۳۹۳: ۷۴). نمادشناسی را می‌توان زیرمجموعه مطالعات فرهنگی جوامع دانست. قالی، تصویری نمادین از فرهنگ و سنت ایرانی-اسلامی در اعصار مختلف ارائه می‌نماید؛ چرا که

نماد فرهنگی می‌تواند یک تصویر، سمبل، آرم، نام، چهره، شخصیت، ساختمان، یا چیزهای دیگری باشد که به سهولت، شاخص و برجسته می‌شود و به طور کلی چیزی یا طرز فکری را با یک مفهوم وسیع فرهنگی به گروه فرهنگی بزرگی ارائه می‌دهد (طاهرپور، ۱۴۰۰: ۳۳۸).

همانطوری که در نمودار شماره (۱) آمده، قالی معاصر ایرانی به عنوان کالای فرهنگی هنری با مولفه کاربردی از دو مولفه سنت دینی و ملی (اساطیری) از مفاهیم هویت فرهنگی تبعیت می‌نماید. بنابر سنت فرهنگ ایرانی، مفاهیم دینی و اساطیری موجب تنوعی از بیان نمادین در قالب نقشمایه‌های گیاهی و جانوری و... در قالی گردیده است. اهمیت نقشمایه‌های قالی از منظر نقوش دینی و اساطیری در همگرایی و تداوم مفاهیم در ادوار مختلف تاریخی در ایران است. به نحوی که برخی از نمادهای به کار رفته اند در دوران باستان براساس نسبت فرهنگی، سیر تحول تاریخی خود را در ادوار اسلامی نیز ادامه داده به جز آن دسته از نقوشی که حذف و یا با تغییر کامل در ساختار و معنا مواجه شده اند (فرزین و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۱). به طوری که کاربرد نقشمایه‌هایی همچون گل نیلوفری قبل و بعد از اسلام، با رویکردهای اسطوره‌ای و نمادین، مرتبط با مفاهیمی چون رویش، زایش و باروری است. این نقشمایه بنابر کاربرد اساطیری در قالی ایرانی از سیر تکاملی برخوردار بوده که نمونه بارز تحول از هنر آئینی به هنر کاربردی را نشان می‌دهد (رضوی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۱). همچنین کاربرد نقشمایه بته جقه، گلدانی و... که بر طبق اساطیر ایرانی شکل گرفته اند و در قالی مناطق مختلف به صورت نقشمایه‌های بومی به کار رفته

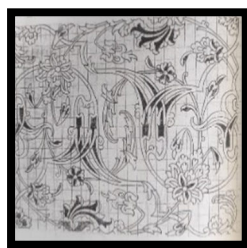
اند. علاوه بر تاثیر ادوار تاریخی بر پویایی سنت قالی ایرانی، تنوع قالی ایرانی بنابر شرایط مناطق بافت نیز اشتراکات و تمایزات فرهنگی را در قالب نقشمایه های قالی نمایان می سازد. چرا که «هر قومی به تناسب نوع زندگی و کار خویش و نحوه ارتباط اجتماعی با سایر اقوام و جوامع، دارای نگرش خاص خود نسبت به شیوه زیست می باشد» (کییری و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۲). از این رو تنوع مفاهیم دینی و اساطیری در طرح های مناطق مختلف به صورت اشتراکات و تمایزات تصویری نمایان است. به نحوی که مفاهیم دینی و اساطیری به تصویر کشیده شده در قالی های ترکمن با مفاهیم قالی های آذربایجان و کردستان متفاوت است. همانند نقشه خشتی (قاب قابی) که نمودی از باغ بهشت ازلی قالی ایرانی را در قالب قاب بندی های یکسان به نمایش گذاشته و در قالی مناطق مختلف همچون تبریز، قم، بیرجند و چالستر و.. به طرق مختلف نمایان است. که هر کدام بسته به منطقه و شرایط اقلیمی به صورت تصویری تجریدی و یا طبیعت گرا انعکاس یافته اند. این امر برگرفته از نوعی پویایی فرهنگی می باشد که به طور همزمان اشتراکات و تمایزات فرهنگی، در قالی های مناطق مختلف مشهود است. مفاهیم فرهنگی همچون تاثیرات ادیان و اساطیر عامل اشتراکات نقشمایه های قالی مناطق مختلف می باشد. بنابراین قالی ایرانی از منظر تاریخ فرهنگی به تناسب دوره های مختلف تاریخی و همچنین مناطق مختلف جغرافیایی بافت با تنوعی از تصاویر شناخته شده که در نهایت سرمنشاء تنوعات مفاهیم دینی و اساطیری در قالیهای مناطق مختلف را شاهد هستیم. بنابراین طبق مطالعات تاریخ فرهنگی که برگرفته از تنوع مفاهیم براساس دوره های تاریخی و مناطق بافت می باشد، به تنوع و تحول در ساختار نقش مایه های نمادین قالی از تجریدی به طبیعت گرایی و تصویری می توان دست یافت. بنابراین تنوع و تحول به عنوان ساختار اصلی قالی ایرانی تحت تاثیر مولفه هایی چون: سنت، دین، فرهنگ خاص و عام، شکل گرفته است. از آنجا که در عصر معاصر مفاهیم فرهنگی همچون ارزش ها، هنجارها و اعتقادات در اختیار همگان بوده، بنابراین کالایی فرهنگی همچون قالی مورد توجه سلاقی مختلف است.

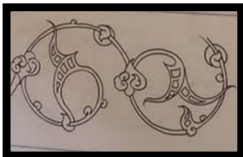
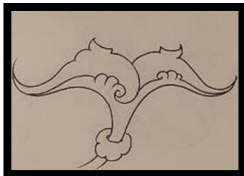

نمودار ۱. نمودار تصویری پژوهش

طبق جدول شماره (۱) ابعاد بصری نمادگرایی در قالی ایرانی در نقوش سنتی تجریدی و تصویری مشهود است. به نحوی که قالی ایرانی به عنوان معیاری در جهت شناخت مفاهیم فرهنگی و سنتی می‌باشد. کاربرد نقوش مایه‌های تجریدی چون اسلیمی، ختایی و حیوانات اساطیری و نقوش مایه‌های طبیعی چون انواع گل‌ها و تصاویر انسانی را می‌توان رویکردی نمادین و واقع‌گرا جهت بیان مفاهیم فرهنگی هر عصر دانست.

جدول ۱. رویکرد نمادین قالی با نقوش مایه‌های تجریدی و تصویری

نقش مایه‌های تجریدی و تصویری نمادین قالی ایرانی			
			تحول نقشه قالی با تنوعی از عناصر

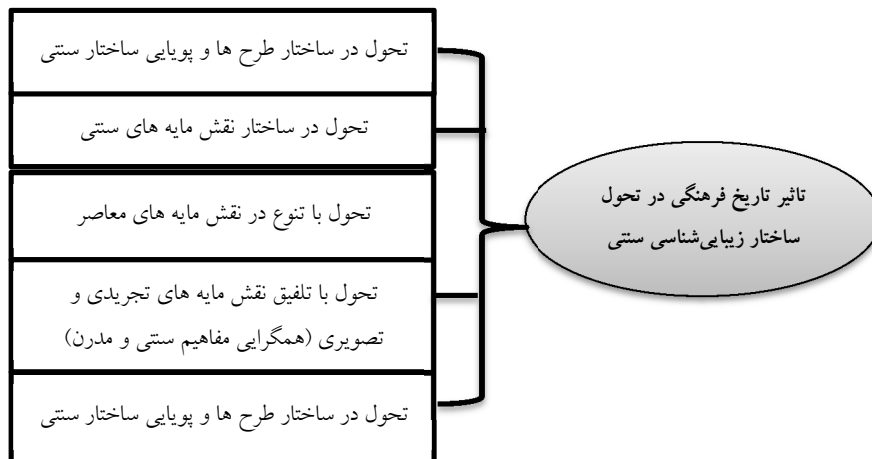
نقش‌مایه‌های تجریدی و تصویری نمادین قالی ایرانی			
نقش‌مایه تجریدی: اسلیمی و ختایی			

قالی ایرانی در هر عصری علی‌رغم برخورداری از رویکرد سنتی، با رویکردی مدرن مواجه بوده که برقراری ارتباط و تطبیق این دو رویکرد در تحول قالی حائز اهمیت است. بنابراین هماهنگی و همسویی جوامع سنتی با مولفه‌های معاصر هر عصر به دلیل تناقضات آشکار نیازمند طی روندی بوده تا از این مرحله گذر نموده و به همگرایی میان سنت و مدرنیته که موجب تحول می‌شود، دست یابد. طبق نظر «داسل» مطالعه مفاهیم یک فرهنگ، در نسبت آن با مدرنیسم است که بازتعریف می‌شود و مستلزم دیالوگ بینا فرهنگی میان منتقدان موجود در آن فرهنگ است (حامدی، ۱۴۰۱: ۹۸). لذا قالی را همانند سایر آثار زمانی می‌توان معاصر نامید که همانند پلی باشد، برای ارتباط یک اثر یا بنیانهای فکری، به آنچه

زندگی امروزی انسان را شکل می‌دهد (تقوی، ۱۳۹۸: ۱۰). بنابراین تنوع طرح و نقش‌مایه‌های قالی ایرانی تأیید بر همگرایی میان هویت فرهنگی سنتی و مدرن در هر عصری دارد که در عصر معاصر نیز بنیان‌های فکری سنتی با گذر از مبانی مدرن با بیان رویکردهای متغیر پست‌مدرن شکل جدیدی به خود گرفت. این تغییر و تحول در عصر معاصر نمود نقش هنر به عنوان محصولی برآمده از یک جامعه بومی، محلی و ملی است و از سویی دیگر فرآورده‌ای است که با به کارگیری زبانی انتزاعی و مفهوم‌گرایانه در سطح جهانی مطرح است (تنهایی، ۱۳۸۹: ۳۱-۳۲). از آنجا که قالی ایرانی متعلق به فرهنگی سنتی است، لذا ضروری است با تأکید بر رویکرد تاریخی و فرهنگی، در جهت تطابق با تفکرات و رویکردهای هر عصر و برآورده کردن سلايق مخاطبان طراحى و بازتوليد شوند؛ لذا امروزه در عصر جهانی‌شدن، تحول در قالی سنتی با تأکید بر مبانی و مولفه‌های فرهنگی و سنتی میسر است. بنابراین با تطبیق نقش‌مایه‌های قالی با سلايق مخاطبان می‌توان بازتولید فرهنگی نموده که پویایی فرهنگی را در برخواهد داشت. چرا که پویایی فرهنگی موجب گردیده تنوع و تحول مفاهیم فرهنگی در گذر زمان رخ نماید و برحسب موقعیت مکانی و زمانی متغیر باشند. در این میان آنچه که موجب ماندگاری این هنر گردیده پابندی به سنت فرهنگی این سرزمین است. لذا نیاز ضروری قالی معاصر به دلیل مولفه کاربردی آن، تنوع و تحول است که نمود تصویری مفاهیم فرهنگی و سنتی به صورت نامحدود در آن عرضه شود؛ چرا که شناخت هنر معاصر در راستای شناخت هویت فرهنگی برگرفته از سنت پویایی است که همسو با نوآوری و خلاقیت معاصر نمود دارد. تحول در ساختار زیبایی‌شناختی قالی براساس بنیانهای فکری عوامل تولید از جمله طراحان و مخاطبان آن شکل گرفته است. به نحوی که ابداعات ذهن خلاق طراحان به همراه نقش مهم مخاطبان در تنوع طرح‌ها و نقش‌مایه‌ها حائز اهمیت است.

نیاز عصر معاصر تأثیر هویت فرهنگی بر شکل‌گیری سلايق مخاطبان قالی است که در عصر پست‌مدرن هدف جذب مخاطبان بیشتر و در عین حال تأکید بر محصولات فرهنگی است که در روابط پیچیده اجتماعی درگیر هستند. جنبه کاربردی قالی بر اهمیت مصرف فرهنگی آن برای مخاطبان تأکید دارد. چرا که انواع کالاها و نمادهای ارزشمند را نه به خاطر ارزش مادی‌شان بلکه به دلیل برخورداری از ارزش فرهنگی که در راستای ایجاد تصاویر و نمادهای مطلوب در ذهن سایرین، مصرف می‌نمایند (قانع‌راد و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۲۹). علاوه بر جنبه مصرفی قالی، این هنر تأکید بر هویتی دارد که همانند شناسنامه، تاریخ

فرهنگی این سرزمین را مشخص می‌نماید. لذا در این مصرف فرهنگی با انتقال فرهنگی و سنت روبرو هستیم. —در این راستا مولفه پویایی فرهنگ با مولفه تحول قالی معاصر همخوانی داشته که موجب انتقال مفاهیم سستی در قالب تاریخ فرهنگی ایرانی-اسلامی می‌شود. قالی باید متناسب با عصر معاصر ارائه گردد تا تحول یافته و از رشد فرهنگی برخوردار گردد. مبحث تحول و نوآوری در حیطه قالی ایرانی از جوانب مختلف اجتماعی، جغرافیایی و... تا انواع متنوع طرح و نقش را در بردارد که در نمودار شماره (۲) بیان شده است.

نمودار ۲. تحول در ابعاد مختلف قالی،
نگارنده

از آنجا که تغییر و تحول جوامع امروزی در دیدگاه‌های زیبایی‌شناختی هنرمندان و مخاطبان معاصر تأثیر داشته و عوامل مختلفی چون جهانی‌شدن نیز بر آن می‌افزاید، این مسئله موجب جایگزینی طرح‌های جدید، در ساختار طرح‌های سستی شده است. دکتر آیت الهی در این زمینه می‌نویسد:

سنت و هنر هر دو امر اجتماعی و فرهنگی هستند که یکی ثابت و تغییر و تحول ناپذیر است و دیگری برخلاف، همیشه در حال تغییر و تحول و ایجاد آثاری متنوع می‌باشد و اگر که هنر نیز بدون تغییر و تحول باقی بماند در دام تقلید و تکرار فرو می‌رود و دیگر آن را نمی‌توان هنر نامید... (آیت‌الهی، ۱۳۸۵: ۶-۸).

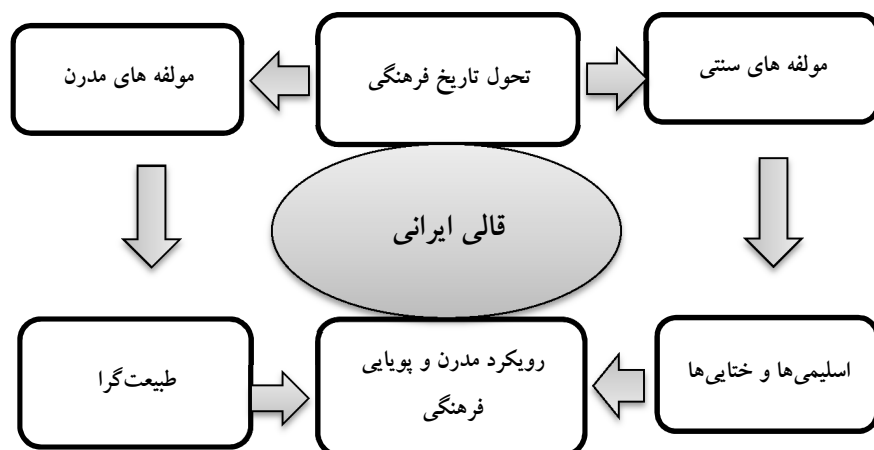
ناملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد ... (مریم متفکر آزاد و رویا رضاپورمقدم) ۴۵۹

در واقع در طرح و نقش قالی ایران، مسیری تازه ایجاد شده و همانطور که در جدول شماره (۲) مشهود است، تحول در ساختار زیبایی‌شناختی، علاوه بر تحول ابعاد مختلفی از عناصر تجریدی در نقش‌مایه‌های تصویری و طبیعت‌گرایانه نمود دارد.

جدول ۲. تحولات تاریخ فرهنگی قالی ایرانی

تحول ساختار زیبایی‌شناختی	تحول در ساختار طرح	تحول در نقوش تجریدی	تحول در نقوش تصویری
زیبایی‌شناسی سنتی	*	تنوع کاربرد نقش‌مایه‌های اسلیمی و ختایی	تلفیق نقش‌مایه‌های تجریدی و تصویری
زیبایی‌شناسی معاصر	*	تنوع و تلفیق نقش‌مایه‌های اسلیمی و ختایی با نقش‌مایه‌های تصویری	تنوع و تلفیق کاربرد نقش‌مایه‌های تصویری، جانوری، انسانی به ویژه گل‌فرنگ

تحول و نوآوری در طرح‌های قالی‌های معاصر بسیار گسترده بوده و آرایه‌هایی از فرهنگ‌های سنتی یا مدرن می‌تواند دستمایه طراحی قالی‌های جدیدی برای مصارف خاص امروزی و معاصر باشد. با استفاده از تنوع نقش‌مایه‌ها و کاربرد نقوش طبیعی و حیوانی و ... طرح‌های تازه‌ای پدید آورد (رحمتی، ۱۳۸۷: ۶۷) که با پایبندی به سنت‌های ملی، بومی و منطقه‌ای در طرح و رنگ در کاربست نقش‌مایه‌های نمادین و همچنین تنوع طرح و رنگ با رعایت ساختار سنتی در استفاده از رنگ‌های لاجورد، فیروزه‌ای، قهوه‌ای و طلایی که احساس هویت فرهنگی در مخاطب ایجاد می‌کند. مفهوم تحول در قالی معاصر، همگرایی میان مولفه‌های سنتی چون نمادگرایی و مولفه‌های مدرن چون تصویرگرایی را به همراه خواهد داشت. در نمودار شماره (۳) تطبیق و همگرایی رویکرد تاریخ فرهنگی قالی معاصر نمود یافته است.

نمودار ۳. تطبیق رویکرد تاریخ فرهنگی با قالی معاصر، نگارنده

بر طبق جدول شماره (۳) تنوع و تحول نقش مایه های قالی با توجه به رویکرد هویت ساز فرهنگی را می توان در چارچوب متنوعی از طرح های قالی مشاهده نمود:

جدول ۳. تنوعی از نقش مایه های نمادین در قالی ایرانی

قالی بته جقه عناصر تجریدی، ماخذ: آرشبو موزه فرش، افروغ، ۱۳۹۰	قالی محرّمات ترنجدار تلفیقی از عناصر تجریدی و طبیعت گرا، ماخذ: ژوله و همکاران: ۱۳۸۴	قالی لچک ترنج شاه عباسی با نقش مایه تجریدی (اسلیمی و ختایی)، ماخذ: ژوله و همکاران: ۱۳۸۴

ناملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد ... (مریم متفکرآزاد و رویا رضاپورمقدم) ۴۶۱

قالی شکارگاه عناصر طبیعت گرای تصویری، ماخذ: نگارنده	قالی محرابی با نقش مایه‌های طبیعت گرا درخت سرو ، ماخذ: افروغ، ۱۳۹۰:	قالی شکارگاه عناصر طبیعت گرایانه با (گل‌فرنگ) گل و مرغ ، ماخذ: نگارنده
قالی لچک ترنج عناصر تجریدی (اسلیمی و ختایی)، ژوله و همکاران: ۱۳۸۴.	قالی محرمات کج راه درختی تلفیقی از عناصر تجریدی و طبیعت گرا، صوراسرافیل، ۱۳۹۵.	قالی ترنجدار تلفیقی از عناصر تجریدی ختایی و طبیعت گرای حیوانی، ماخذ: صوراسرافیل، ۱۳۹۵.
قالی لچک ترنج تلفیقی از نقش مایه تجریدی با نقش مایه‌های اساطیری، ماخذ: ژوله و همکاران: ۱۳۸۴	قالی لچک ترنجدار با عناصر تجریدی (اسلیمی و ختایی)، ماخذ: نگارنده	قالی ترنجدار تلفیقی از نقش مایه‌های تجریدی و طبیعت گرای تصویری. ماخذ: نگارنده

۶. نتیجه‌گیری

بر مبنای مطالعات تاریخ فرهنگی، در عصر معاصر هویت فرهنگی قالی با تکیه بر مولفه‌های هنرهای سنتی مطرح می‌باشد. از این رو دستیابی به فرهنگ و هویت فرهنگی از رهگذر تاریخ فرهنگی و مطالعات سنتی موثر بوده که در نهایت گامی اساسی در تحولات هنرهای معاصر می‌باشد. در عصر معاصر مطالعات فرهنگی - هنری را با در نظر داشتن مفاهیم مدرن می‌توان پیگیری نمود. بازتاب تاریخ فرهنگی در ساختار جامعه‌شناسی معاصر (مدرن) در راستای ایجاد تنوع و تحول در نظام سنتی قالی ایرانی، ایجاد ارتباط بین مولفه‌های سنتی و معاصر قالی ایرانی، تحول در نظام تولید، مصرف و مخاطب‌پسندی و... است. از آنجا که امروزه هدف جذب مخاطبان بیشتر و توجه به تکرر سلیق است، لذا با توجه به عوامل تاثیرگذار بر نظام تولید فرش، ساختار قالی معاصر بر مبنای بازتابی از فرهنگ و سنت به همراه ساختار اجتماعی پیچیده بنا نهاده شده است. از این رو با ایجاد تحول در عملکرد این عوامل و با بازتعریفی از نقش عوامل مختلف چون طراحان و مخاطبان که تحت تاثیر تاریخ فرهنگی و رویکردهای مدرن بوده، می‌توان به بازتولید قالی معاصر ایرانی پرداخت. بنابراین قالی فرایندی پویایی را سپری نموده که تصویری بصری از جریان‌های سنتی و در حال تغییر و تحول یافته را نشان می‌دهد. تنوع و تحول در سنت تاریخ فرهنگی قالی، برگرفته از نقش کاربردی آن است که اصولاً بر اثر نیاز جمعی ایجاد شده و به مرور زمان و با افزایش ارزش‌های فرهنگی، تجاری، اقتصادی و... به کالایی فرهنگی با مولفه‌های زیبایی‌شناختی و اجتماعی برای مبادله و صادرات دست یافته است. شناخت قالی معاصر ایرانی براساس رویکردهای تاریخ فرهنگی با مطالعه تاثیر همگرایی مولفه‌ها زیبایی‌شناختی و جامعه‌شناختی که موجب تنوع و تحول قالی معاصر است، میسر است. این مولفه‌ها براساس همگرایی مفاهیم سنتی و دینی با مفاهیم مدرن معاصر نمود دارد. از این رو در قالی به عنوان کالایی فرهنگی برگرفته از سنت ایرانی - اسلامی و از سویی نیز کالایی مصرفی و کاربردی تاثیرات این همگرایی فرهنگی بیشتر مشهود است. در این میان نقش مفاهیم دینی و اساطیری در شکل‌گیری ساختار سنتی قالی چشمگیر می‌باشد. چرا که کثرت نقشمایه‌های تجربیدی و طبیعت‌گرا به صورت تصویر نمادین در قالی جلوه می‌نماید. بنابر ساختار قالی ایرانی در نظامی سنتی و هدفمند شکل گرفته که مطالعه قالی معاصر بر مبنای مبانی سنتی و تغییر و تحولات رخ داده (براساس مولفه‌های مدرن و پست‌مدرن) انجام می‌یابد. از جمله مهم‌ترین مفاهیم رایج عصر معاصر مفهوم تحول بوده که در ساختار زیبایی‌شناختی و جامعه‌شناختی

ناملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد ... (مریم متفکر آزاد و رویا رضاپورمقدم) ۴۶۳

قالی نمود یافته است. قالی معاصر بازتاب تصویری از سنت‌های اساطیری گذشته به همراه اشتراکات و تمایزات ساختار زیبایی‌شناختی نقش‌مایه‌ها بر مبنای طرح‌های مناطق مختلف ایران است. لذا با توجه به مولفه‌های جامعه‌شناختی عصر معاصر که در ارتباط با مفاهیم و رویکردهای رایج عصر جهانی شدن چون مدرنیسم هستند، قابلیت تغییر و تحول دارد. از این رو تلفیق نقش‌مایه‌های سنتی و مدرن، تنوع و تلفیق عناصر سنتی با نقش‌مایه‌های واقع‌گرای معاصر، گرایش به تصویر واقع‌گرا و طبیعت‌پردازانه با استفاده از نقش‌مایه (گلفرنگ) گل و مرغ و اهمیت تصویر پردازی حائز اهمیت است. براساس رویکرد جهانی شدن، هنرهای سنتی ایرانی در جهت تطبیق با تفکرات و رویکردهای معاصر و برآورده نمودن نیازها و سلاقی مخاطبان امروزی به طراحی و بازتولید نیاز دارند. در این میان هنرمند و مخاطب به عنوان محتوای اصلی جامعه حائز اهمیت بوده و نقش کلیدی در این تغییر و تحول دارند.

کتاب‌نامه

- آشنا، حسام‌الدین و محمدرضا روحانی. ۱۳۸۹. هویت فرهنگی ایرانیان؛ از رویکردهای نظری تا مولفه‌های بنیادی. تحقیقات فرهنگی (۳). ۱۵۷-۱۸۵.
- آیت‌اللهی، حبیب‌الله. ۱۳۸۵. سنت‌گرایی و سنت‌گریزی در طراحی فرش. گلجام. پاییز و زمستان. شماره ۵ و ۴: ۱۰-۵.
- افروغ، محمد. ۱۳۹۳. نماد و نشانه‌شناسی در فرش ایران، تهران، انتشارات میردشتی، چاپ اول.
- افروغ، محمد. ۱۳۹۰. نقوش قالی دستبافت ایرانی، عناصر و نمادهایی از هویت ملی. فصلنامه مطالعات ملی. سال دوازدهم. شماره ۴: ۱۴۱-۱۷۲.
- انصاری، مجتبی، پروانه اسدی، فاطمه و محمد جواد مهدوی نژاد. ۱۴۰۰. نقد جریان تاریخ فرهنگی در ایران. مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی. ۱۳(۴). ۸۹-۱۱۵.
- باقری، یاسر. ۱۳۹۰. راهبردهای نوآوری و تنوع بخشی در طرح و نقش قالی معاصر ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه هنر.
- برک، پیترو. ۱۳۸۹. تاریخ فرهنگی چیست؟ مترجم: نعمت‌الله فاضلی و مرتضی قلیچ. تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۴)
- بیدختی، محمد علی. ۱۴۰۰. بررسی محتوای فیلم سینمایی «فرش ایرانی» از منظر جامعه‌شناسی هنر. مجله دوفصلنامه علمی رجشمار. دوره دوم. شماره ۳: ۲۲-۵.

۴۶۴ جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال ۱۶، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴

پرستش، شهرام. ۱۳۸۶. دیالکتیک عادت‌واره و میدان در نظریه عمل پی یر بوردیو. نامه علوم اجتماعی. ۳۰: ۱-۳۲.

پورمند، حسن‌علی. مهدوی نژاد، محمدجواد و ایمانی، الهه. ۱۳۸۹. نقش طرح‌های جدید در توسعه و گسترش فرش دستباف. گلجام. شماره ۱۷: ۱۱-۲۶.

تقوی، ترنم. کفشچیان مقدم، اصغر و پهلوان نوده، محبوبه. ۱۳۹۸. خوانشی در باب معاصریت در هنر. نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی. دوره ۲۴. شماره ۲: ۵-۱۴.

تنهایی، انیس و خزائی، رضوان. ۱۳۸۸. انعکاس مفاهیم نماز در قالیچه‌های محرابی صفویه و قاجاریه. مجله مطالعات هنر اسلامی. دوره ۶. شماره ۱۱: ۷-۲۴.

حامدی، مهدی، محمدرضا مریدی و بهنام کامرانی. (۱۴۰۲). رویکرد تاریخ فرهنگی به هنر خاور میانه (مفهوم دیگربودگی در آثار هنرمندان ایران و عرب). مطالعات تاریخ اسلام. سال پانزدهم، شماره ۵۶: ۸۳-۱۱۰.

رامین، علی. ۱۳۸۷. درآمدی بر جامعه‌شناسی هنر. مجموعه مقالات... تهران: نشر نی. به نقل از پترسون راودراد، اعظم. امیر حسین چیت‌سازیان و اعظم جلولی. ۱۴۰۰. دوره سوم. شماره دوم. ۵۴-۷۷. رحمتی، سیدمحمدحسین. ۱۳۸۷. آسیب‌شناسی طراحی فرش‌های رایج و نوآوری در آنها. مجله گلجام. دوره ۴. شماره ۱۰: ۴۷-۶۸.

رستخیز، سارا. ۱۳۹۶، تاثیر فرهنگ بر زیبایی‌شناسی در تاریخ هنرهای صناعی ایران، پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام، شماره ۲۰: ۱۳-۳۰

رضوی، اکرم السادات و علیرضا خواجه‌گیر. ۱۳۹۲. بررسی نقش نیلوفر آبی در هنر ایران باستان و دوران اسلامی. پژوهش هنر. سال سوم. شماره ششم. ۱۰۱-۱۱۰.

رنجبر، علی. ۱۳۹۱. تحلیل محتوای نقوش فرش دستباف ساروق اراک با تاکید بر بازنمایی هویت فرهنگی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. اصفهان: دانشگاه هنر اصفهان.

ژوله، تورج. ۱۳۸۴. شناخت نمونه‌هایی از فرش ایران. تهران: شرکت سهامی فرش ایران. شارتیه، روزه. ۱۳۷۷. تاریخ فرهنگی، رابطه فلسفه و تاریخ. ترجمه: حسینعلی نوذری. تاریخ معاصر ایران. ۲(۶). ۱۰۱-۱۳۰. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۷)

شریعتی، علی. ۱۳۵۸. مجموعه آثار. تهران: حسینیه ارشاد.

صوراسرافیل، شیرین. ۱۳۹۵. فرش دستباف هویتی ناشناخته. ترجمه: سپیده طراوتی محجوبی. چاپ اول. تهران: انتشارات فرهنگسرای میردشتی.

ضمیری، چکامه. ۱۳۹۸. بررسی تاریخی تقابل سنت و مدرنیته در طرح و رنگ فرش دستباف شهری ایران. مجله مطالعات هنر اسلامی. سال ۱۵. شماره ۳۳: ۲۴-۴۳

طاهرپور، نصرت السادات. ۱۴۰۰. جامعه‌شناسی هنر ایران، تهران: نشر علم.

ناملی بر نقش جامعه‌شناختی رویکرد ... (مریم متفکر آزاد و رویا رضاپورمقدم) ۴۶۵

عزیزپوران، زهرا و علیرضا مرادی. ۱۴۰۰. تبیین جامعه‌شناختی نسبت بین هویت فرهنگی و مصرف فرهنگی (زنان جوان شاهین شهر). جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر. دوره سوم. شماره چهارم. ۱۱۰-۱۳۶.

فاضلی، نعمت‌الله. ۱۳۸۶. فراز و فرودهای تاریخ فرهنگی. کتاب ماه تاریخ و جغرافیا. ۱۱ (۱۱۰). ۲۶-۳۵.

فرزین، سامان و محمدامین حاجی زاده. ۱۳۹۹. پژوهشی تطبیقی در نمادهای باستانی ایران و تأثیر آن در قالیهای دوره اسلامی (مطالعه موردی: سیمرغ، جدال شیر و گاو و نماد فروهر). دوفصلنامه رجشمار، دوره اول، شماره دو. ۱۲۳-۱۳۳.

قانع‌راد، محمد امین، و فرهاد خسروخاور. ۱۳۸۵. نگاهی به عوامل فرهنگی افزایش ورود دختران به دانشگاهها. پژوهش زنان. (۴): ۱۱۵-۱۳۸.

کیبیری، فرانک و پریسا امیرحاجیلو. ۱۳۹۳. بررسی نقشمایه‌های جانوری در قالی ترکمن. هنرهای کاربردی، شماره ۴. ۳۹-۵۰.

گیدنز، آنتونی. ۱۳۸۷. تجدد و تشخیص. ترجمه: ناصر موفقیان. تهران: نی.

مرادی، علیرضا. ۱۳۹۴. در پژوهشی تحت عنوان «هویت فرهنگی اقوام ایرانی و تأثیر آن بر هویت ملی و انسجام ملی ایرانیان، مهندسی فرهنگی، (۸۴). ۱۲۸-۱۴۴.

محسن‌زاده، رسول و ناصر فکوهی. ۱۳۹۸. کاوشی در تاریخ فرهنگی تغذیه در ایران (واکاوی فرهنگی ارتباط سبک زندگی و بحران آب). جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر. دوره اول، شماره اول. ۹۳-۱۲۱.

نیکویی، مجید. ۱۳۸۸. بررسی عوامل موثر بر ابداع و نوآوری در طرح و نقشه فرش دستباف ایران. مجموعه مقالات اولین سمینار ملی تحقیقات فرش دستباف. تهران: وزارت بازرگانی. مرکز ملی فرش ایران.

هینیک، ناتالی. ۱۳۹۸. جامعه‌شناسی هنر. ترجمه عبدالحسین نیگ‌گهر. تهران: نشر آگه.

هریس. جان‌اتان. ۱۳۹۲. مفاهیم کلیدی تاریخ هنر. ترجمه: دکتر پرویز علوی. تهران: نشر پشتون.